

УДК 378.147

РОЛЬ САМООСВИТИ В ПРОФЕСІЙНОМУ СТАНОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ ЕКОЛОГІВ

Ковальчук В.І., Вітюк О.О., Циганок О.П.

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Досліджено умови формування становлення майбутніх екологів. Особливу увагу приділено самоосвіті як одній з умов формування компетентного фахівця. Теоретично обґрунтовано необхідність засвоєння навичок самоосвіти та організації самостійної роботи студентів. Акцент зроблено на ролі викладача в організації самостійної роботи студента. Визначено провідні форми та методи самостійної роботи студентів у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: самоосвіта, самоосвітня компетентність, фахова підготовка, неперервна професійна освіта.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси, які відбуваються в освіті встановлюють особливі вимоги до підготовки майбутніх фахівців на ринку праці. Серед затребуваних навичок: відповідальність і гнучкість, комунікативні навички, творчість і допитливість, критичне мислення, інформаційні уміння, співпраця і взаємодія, постановка і вирішення проблем; саморозвиток; соціальна відповідальність, підприємницькі навички [5, с. 169].

Сьогодні ми спостерігаємо загострення екологічної кризи, яка набуває загальнопланетарного характеру і має всі шанси набути статусу катастрофи. Людська діяльність є однією із причин її виникнення. Зростання чисельності населення на Землі призвело до тяжких наслідків надмірного споживання природних ресурсів та збільшення обсягів відходів. Стрімкий розвиток науки створив ілюзію, що людина є «царем природи», але в той же час продемонстрував, що можливості людини не є безмежними, а необдумані дії мають негативні наслідки, вирішити які людині не під силу. Ці питання тривожать тисячі людей по всій Земній кулі і спонукають до пошуку рішень. А отже тисячі людей самостійно чи в колективі однодумців вивчають їх. Але чи можна за рахунок самоосвіти набути компетентності кваліфікованого фахівця екологічного профілю і претендувати на право визначати ступінь першочерговості вирішення питань екологічного характеру, вчити інших (проводити відкриті лекції, семінари) і нести моральну відповідальність за свою непрофесійну діяльність?

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Огляд наукових робіт і публікацій свідчить про актуальність питання організації самостійної роботи у вищих навчальних закладах.

Окремі психолого-педагогічні аспекти самостійної навчальної діяльності та її організації знаходимо в дисертаційних дослідженнях Н. Бойко, Т. Вахрушевої, О. Демченко, С. Заскалетої, М. Князян, В. Ковальчука, В. Козакова, С. Кустовського, З. Кучер, В. Луценко, О. Муковіза, М. Недашківської, Л. Савенкової, М. Солдатенка, А. Усової, І. Шайдур, І. Шимко, В. Шпак.

Концептуальні засади самостійної роботи учнів і студентів, обґрунтовані у працях Н. Бібік, В. Бондаря, В. Буряка, Л. Вяткіна, М. Гарунова, С. Голанта, Н. Дайрі, Б. Єсіпова, А. Кірсанова, І. Лернера, В. Лозової, В. Ляудіс, О. Малихіна, О. Молібога, М. Нікандрова, О. Савченко, М. Скаткіна, С. Скидана, В. Сластьоніна, П. Підкасистого, Н. Половнікової, В. Чайки, Т. Шамоної, Г. Щукіної й багатьох інших учених.

Питаннями удосконалення теорії і практики навчання, екологічного мислення та екологічної культури присвячено праці таких вітчизняних учених, як Г. Білецька, Л. Білик, Г. Білявський, О. Васюта, Н. Грейда, М. Дробноход, Я. Габев, В. Грубінко, В. Замостян, О. Злотін, О. Іванців, С. Іващенко, В. Кушнір, В. Кучерявий, Л. Лук'янова, Н. Магура, І. Малюченко, О. Мітрясова, А. Некос, В. Некос, Т. Нінова, Н. Олійник, О. Перова, Н. Рідей, К. Ситник, С. Совгіра, І. Солошич, В. Строкаль, І. Суравегіна, Г. Тарасенко, М. Швед, В. Шевчук та ін.

У дисертації О. Малихіна здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано новий підхід до розв'язання наукової проблеми організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів на основі теоретичного, ретроспективного, порівняльного та системного аналізу сучасних дидактичних моделей навчання [12]. У дослідженні визначено й аргументовано відмінності у трактуванні понять «самостійна навчальна діяльність» і «самостійна робота», при цьому останню представлено в якості комплексного інтегративного педагогічного явища, що має динамічну ієрархічну структуру та являє собою провідну форму організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів [11].

В. Астахова у своїх працях великого значення надає самостійній роботі в процесі формування професійної компетентності майбутнього фахівця, розглядає основні принципи, форми, методи організації самоосвіти [1].

Методи самостійної роботи, які мали місце при навчанні в школі малоприматні у вищих навчальних закладах, і тому студентів необхідно навчати систематично та самостійно вчитися в аудиторії на заняттях, в бібліотеці, щоб вони якнайшвидше оволоділи навичками самостійної навчальної діяльності [10]. На думку Г. Білецької [2] екологічна освіта має бути інструментом формування екологічної свідомості майбутнього фахівця.

В цьому аспекті зростає роль викладача, його педагогічної майстерності, здатності сформулювати навички до самоосвіти. Проблеми розвитку педагогічної майстерності педагога присвячені праці В. Ковальчука [4, 5, 6]. На думку автора педагогічна майстерність є інтегративною якістю, що дозволяє викладачу здійснювати педагогічну діяльність на високому рівні.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. При значній кількості праць присвячених організації самостійної роботи учнів

та студентів, мало дослідженою залишається проблема самоосвіти майбутніх студентів екологів, ролі викладача в цьому процесі.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретично обґрунтувати необхідність засвоєння навичок самоосвіти та організації самостійної роботи студентів екологів у ВНЗ, розкрити поняття самоосвітньої компетентності і її роль в конкурентоспроможності майбутнього фахівця.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 70-х років, завдяки дослідницькій роботі вітчизняних і зарубіжних вчених, відбулося становлення системи екологічної освіти. В той час особливу увагу було приділено біологічним аспектам та загальним ідеям дбайливого відношення до природи. У другій половині 80-х років завдання екологічної освіти були сформовані і набули іншого смислу, це, насамперед, завдання з формування екологічної культури особистості [15].

Тенденції розвитку вищої освіти висвітлені в працях О. Міграсової [13]. Авторка визначає основні напрямки розвитку екологічної освіти у ВНЗ, визначає суперечності, які гальмують розвиток освіти в галузі довкілля та окреслює сучасні підходи до реалізації екологічної освіти.

На сьогоднішньому етапі розвитку суспільства актуалізується потреба компетентних фахівців екологічного профілю з чіткою системою ціннісних орієнтацій та позитивною мотивацією до професійної діяльності, які зможуть оцінити й передбачити негативні наслідки технологічного процесу і їх мінімізувати [9]. З швидким прогресом суспільства, науки і техніки зростає конкуренція на ринку праці для сучасного еколога, тому майбутній професіонал змушений удосконалюватися, самостійно здобувати нові знання, освоювати сучасні технології і після отримання диплому у ВНЗ. Тому без формування самоосвітньої компетентності фахівця не може бути конкурентоспроможним.

Л. Славова під конкурентоспроможністю спеціаліста розуміє його здатність відповідати вимогам роботодавця, які розглядаються через конкурентні переваги фахівця по відношенню до інших фахівців в даній області [15]. Самоосвітня компетентність – важлива складова конкурентоспроможного фахівця у сфері екології тому, що дозволяє підвищити якість підготовки фахівців, спонукає їх до постійного вдосконалення відповідно до сучасних вимог [1].

Набуття загальних і спеціальних знань, формування на цій основі твердих переконань у спеціалістів з вищою освітою значною мірою залежить від умінь самостійно шукати і засвоювати матеріал, розуміти суть явищ, процесів, тобто самостійно вчитися [3].

Самоосвіта – це вища форма самовираження особистості, в якій адекватно беруть участь всі фізичні і духовні сили людини; це вид творчої діяльності, в процесі якої людина, саморозвиваючись і самозмінюючись, створює не тільки духовні, але й матеріальні цінності, що володіють як об'єктивною громадською, так і суб'єктивною значимістю. Суть самоосвіти полягає в оволодінні технікою і культурою розумової праці, умінь долати проблеми, самостійно працювати не тільки над особистісним самовдосконаленням, але і професійним.

Самоосвітня робота значно відрізняється тим, що заснована на особистому інтересі людини, який не потребує завдання, вона проходить в іншому режимі (час, темп, місце роботи) і виходить за межі програмних вимог навчального закладу, який регламентує роботу студента.

Особливістю самоосвітньої роботи є те, що вона заснована на навичках, сформованих у процесі виконання навчальних самостійних робіт. І, нарешті, самоосвітня робота має яскравіше виражену творчу спрямованість і виконується не тільки для оволодіння знаннями з різних джерел, а й для створення і відкриття нового в науці, техніці, побуті.

Професійні екологи – підготовлені фахівці, що здатні самостійно використовувати сучасні інформаційні системи для вирішення науково-дослідних і виробничо-технологічних завдань їх професійної діяльності. Самоосвітня компетентність майбутніх фахівців з екології потребує не тільки базових спеціальних знань, умінь, а й особистісних якостей, що сприяють успіху в професійній діяльності. Професійна освіта еколога безумовно передбачає самостійне навчання як готовність майбутнього фахівця засвоїти обрану спеціальність та впевненість у професійному самовизначенні [3].

Екологічна освіта сьогодні розглядається як неперервний процес, що охоплює всі вікові, соціальні та професійні групи населення і ґрунтується на таких принципах: єдність формальної і неформальної освіти населення; орієнтація на ідею цілісності природи, універсальності зв'язків усіх природних компонентів і процесів; міждисциплінарний підхід до формування екологічного мислення, що передбачає логічне поєднання й поглиблення системних природних знань, логічне підпорядкування різнобічних знань основній меті екологічної освіти; взаємозв'язок краєзнавства, національного і глобального мислення, що сприяє поглибленому розумінню екологічних проблем на різних рівнях; конкретність та об'єктивність знань, умінь та навичок; поєднання екологічних знань з природничо-науковими та гуманітарними знаннями [14].

Процес формування екологічної компетентності є багатограним і повинен враховувати усі аспекти суспільного життя. Методичні особливості формування екологічної компетентності залежать від багатьох чинників, але в першу чергу від навчальних планів та змісту навчальних дисциплін. Що ж до змісту діючої навчальної програми з предмету «Основи екології», то він потребує удосконалення, зокрема систематизації деяких тем, внесення інформації про концепцію сталого розвитку, акцентуації на практичних аспектах екології, лісових екосистемах, шляхах подолання екологічної кризи тощо. Вирішальну роль тут буде відігравати уміння викладача творчо використати весь наявний арсенал форм, методів і засобів навчання, доцільно поєднати традиційні та інноваційні методи навчання та виховання, міжпредметні зв'язки, враховуючи при цьому наявний рівень підготовки студентів [7, с. 197].

Визначну роль у самостійній діяльності відіграє мотивація студентів до цього процесу. На думку В. Кулько, для підвищення професійної мотивації студентів-екологів необхідно активно

залучати студентів до навчально-професійних і професійних форм діяльності. Необхідно заохочувати й організовувати участь студентів у професійних гуртках, де вони можуть виявити себе в ролі фахівця [8, с. 604].

Ми погоджуємось з О. Малихіним [12], що система організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів обумовлюється принципами організації самостійної навчальної діяльності, які, у свою чергу, виходять із необхідності інтегративного комплексного системного впливу на процеси САМО студентів. Серед них: принцип самостійності у професійно-педагогічній спрямованості як системоутворювальний, а також сукупність конкретних принципів – гуманізації й гуманітаризації; наступності; науковості; свідомості й активності; системності, послідовності й раціональності; доступності й достатнього рівня складності; зв'язку теорії з практикою; професійно-педагогічної значущості знань; професійної компетентності.

До провідних форм організації досліджуваної діяльності включено: самостійну роботу, різні види консультацій і науково-дослідницьку роботу студентів (індивідуальну й групову). До провідних методів віднесено: метод самостійного пошуку професійно-педагогічної інформації; самостійного дослідження виучуваного явища; використання сучасних інформаційних технологій; рефлексивного аналізу здійснюваної навчальної

діяльності; самостійного узагальнення результатів і прогнозування. До головних засобів включено: засоби нових інформаційних технологій; інтенсифікації й активізації традиційних для вищої педагогічної школи форм і методів навчання й самонавчання; реалізації задачного підходу в навчанні; індивідуальні науково-дослідницькі завдання; робота з іншомовними джерелами; інтерактивного спілкування викладачів і студентів із питань самостійної навчальної діяльності; ділових педагогічних ігри.

Висновок. Після закінчення вузу, спеціаліст повинен не тільки добре виконувати свої виробничі функції, але він повинен продовжувати своє навчання. І тому саме в вищому навчальному закладі студентам слід оволодіти методикою самонавчання для наступного самостійного опанування знаннями.

Формування умінь навчатися складаються з формування різноманітних умінь і виявлять в чіткій організації діяльності студентів, направленої на виконання різноманітних задач. Ефективність самоосвіти залежить від того, як у процесі організації та здійснення самостійної навчальної діяльності конкретні результати – рівень професійної підготовки студента, перетворюються на результати, що мають соціальну значущість – рівень самоактуалізації, самореалізації, самовдосконалення студента в майбутній професійній діяльності.

Список літератури:

1. Астахова О.В. Компетентнісний підхід – об'єктивна необхідність професійної освіти / О.В. Астахова: Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми професійної орієнтації та професійного навчання молоді» – Ч. 2. – К., 2012. – С. 6-21.
2. Білецька Г.А. Тенденції і проблеми розвитку екологічної освіти [Електронний ресурс] / Г.А. Білецька. – 2012. – Режим доступу до ресурсу: file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/Sitimn_2012_30_60.pdf
3. Журавська Н.С. Теорія і методика професійного навчання [Електронний ресурс] / Н.С. Журавська // ПП Лисенко М.М. – 2011. – Режим доступу до ресурсу: http://elibrary.kubg.edu.ua/8165/1/V_Pedagogika%20ta%20psihologii%20vicshoi%20shkolu_NDLKL.pdf
4. Ковальчук В.І. Педагогічна майстерність викладача – основа його компетентності / Василь Іванович Ковальчук // Професійно-технічна освіта. – 2011 – № 6(30). – С. 32-33.
5. Ковальчук В.І. Розвиток педагогічної майстерності педагога вищої школи в умовах змін / Василь Іванович Ковальчук // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Людина, суспільство, держава у філософському дискурсі: історія і сучасність» 18-19 травня 2017 р. / Василь Іванович Ковальчук. – Київ: Міленіум, 2017. – (НУБіП України). – С. 169-170.
6. Ковальчук В.І. Теоретичні і методичні засади розвитку педагогічної майстерності майстрів виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів у післядипломній освіті: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В.І. Ковальчук. – Запоріжжя, 2014. – 40 с.
7. Ковальчук В.І. Формування екологічної компетентності студентів у навчальних закладах аграрного профілю / В.І. Ковальчук, Т.В. Корнійчук // Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Теоретико-методологічні засади професійної підготовки керівників навчальних закладів» (29 березня 2016 року) / В.І. Ковальчук, Т.В. Корнійчук. – Житомир: ФО-П Левковець, 2016. – С. 193-197.
8. Кулько В.А. Професійна мотивація екологів у навчальному процесі аграрного університету / В.А. Кулько // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2013. – № 33. – С. 601-605.
9. Лещенко Л.А. Роль самоосвітньої компетентності у формуванні конкурентноспроможного еколога [Електронний ресурс] / Л.А. Лещенко // 2016 – Режим доступу до ресурсу: file:///D:/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/nvnau_ped_2016_239_26.pdf
10. Лещенко Л.А. Сутність поняття «Самоосвітня компетентність майбутніх екологів» / Л.А. Лещенко // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування. – 2015. – № 220. – С. 97-100.
11. Малихін О.В. Самостійна навчальна діяльність студентів вищих педагогічних навчальних закладів як педагогічна система / О.В. Малихін // Materiały IV Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Wykształcenie i nauka bez granic – 2008» (07-15 grudnia 2008 roku). – Volume 10: Pedagogiczne nauki: Przemysł. Nauka i studia – S. 15-17.
12. Малихін О.В. Теоретико-методологічні засади організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих педагогічних навчальних закладів: дис. – ступеня доктора пед. наук: спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / О.В. Малихін. – Харків, 2009. – 40 с., 2009.

13. Мітрянська О.П. Тенденції розвитку екологічної освіти у вищій школі [Електронний ресурс] / О.П. Мітрянська – Режим доступу до ресурсу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukpraci/ecology/2000/6-1-3.pdf>
14. Онопрієнко В.П. Теоретико-методичні засади екологічної підготовки фахівців сільського господарства: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Онопрієнко Володимир Петрович; Нац. пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2011. – 44 с.
15. Славова Л.Д. Конкурентоспособность молодого специалиста в со- временных реалиях [Електронний ресурс] / Л.Д. Славова // 2017 – Режим доступу до ресурсу: http://rusnauka.com/9/EISN_2007/Economics/21465/doc.htm

Ковальчук В.И., Витюк О.О., Цыганок О.П.

Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

РОЛЬ САМООБРАЗОВАНИЯ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОМ СТАНОВЛЕНИИ БУДУЩИХ ЭКОЛОГОВ

Аннотация

Исследованы условия формирования становления будущих экологов. Особое внимание уделено самообразованию как одному из условий формирования компетентного специалиста. Теоретически обосновано необходимость усвоения навыков самообразования и организации самостоятельной работы студентов. Акцент сделан на роли преподавателя в организации самостоятельной работы студента. Определены ведущие формы и методы самостоятельной работы студентов в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: самообразование, самообразовательная компетентность, профессиональная подготовка, непрерывное профессиональное образование.

Kovalchuk V.I., Vitiuk O.O., Tsyhanok O.P.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE ROLE OF SELF-EMPLOYMENT IN PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE ECOLOGIES

Summary

Research of conditions of formation of future ecologist. Particular attention is given to self-education as one of the conditions for the formation of a competent professional. Theoretically substantiates the necessity of mastering the skills of self-organization and self-study students. The emphasis is on the role of the teacher in organizing an independent student's work. The leading forms and methods of independent work of students in higher educational institutions are determined.

Keywords: self-education, self-educational competence, professional training, continuous professional education.